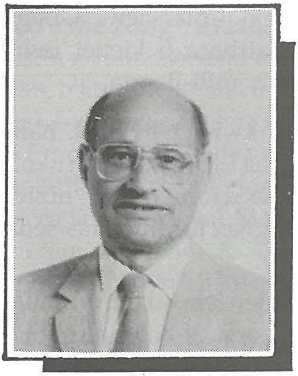

PROGRAMM TAL-BANDA FI ZMIEN IL-GWERRA

(1939-1945)

Kitba ta' Angelo Dougall

Dan l-aħħar, waqt li kont qiegħed inqalleb xi paġni tal-ġurnal **"Leħen is-Seuua"** għal xi riċerki dwar l-istorja, fil-ħarġa tat-**22 ta' Diċembru, 1939,** iltqajt ma' avviż ta' Programm Mużikali li kien sar fl-ewwel xhur tal-aħħar gwerra dinjija, **mill-Banda Filarmonika "Queen's Own" ta' l-Isla.** Il-gwerra kienet ilha biss erba' xhur li bdiet, u l-programm kien dan li jidher taħt.

PROGRAMM MUSICALI
mill Banda "Queen's Own"

Ghada, 23 ta Dicembru, 1939, il Banda Filar. "Queen's Own" ta l'Isla sejra tesegguixxi dan il programm musicali fi Strada Vittoria, l'Isla, mill 5.30 p.m. il kuddiem, taht id-direzioni tas-surmast Ant. Muscat Azzopardi, A.Mus., L.C.M.:—

Innu tal Papa"
Marcia "Omaggio a Gio. Batta. Cesare", Muscat Azzopardi
Sinfonia "Le Prex Aux Cleres" Herold
Xena u Duett "Rigoletto" Verdi
Fantasia "Boheme" Puccini
Marcia Sinfonica Meyerbeer
Marseilles.
God Save the King.

Dan l-avviż fakkarni f'li kien ġara ġo l-Isla dak inhar fi tfuliti f'lejlet il-Milied tal-1939. Niftakar li kif ħriġt mill-Knisja tal-Vitorja, smajt il-Banda ddoqq. Mort nittawwal mill-bidu tan-niżla ta' Strada Vittoria lejn in-naħa tal-Madonna tan-Nofs, fejn rajt ġemgħa nies madwar il-planċier li fuqu l-Banda kienet qiegħda

ddoqq u tagħmel programm; qbadt in-niżla u mort sa ħdejn il-planċier. Dik il-ħabta kont bdejt ninteressa ruħi f'dak li kien qed jiġri u bl-attività li kienet issir; xi jumejn qabel kienet ġriet ix-xniegħa li se jsir programm mill-Banda.

Kien programm għall-okkażżjoni ta' lejlet il-Milied, jum kwiet tal-Ħadd, ħalli jferraħ lill-poplu f'dawk il-jiem ta' swied il-qalb li ġġib magħha l-gwerra. Kien ukoll l-aħħar **programm tal-Banda Sengleana għal din l-okkażżjoni, qabel niżlet fuqna l-burraxka l-kbira li kien hemm merfuħa għalina,** għax il-Milied tas-sena ta' wara, fl-Isla kellu jkun Milied ta' bixra tassew differenti.

Il-planċier il-baxx kien armat biswit il-Każin tal-Banda, (li kien fejn hu llum), f'nofs **Triq Irjala** kif ġie li konna nsejħulha dak iż-żmien Triq il-Vitorja. Il-kolonna għolja bl-istatwa tal-Madonna tan-Nofs kienet għadha wieqfa f'nofs **Strada Vittoria** u bi dritt **Strada San Giuliano;** it-toroq kienu għadhom magħrufin u mniżżlin fil-kantunieri bit-taljan, u kienu għadhom ma qalbuhomx għall-Ingliż u għall-Malti. It-temp kien imgħajjeb u rieżaħ, u l-ajru kien griż, imma kien hemm miġbura ġemgħa ta' nies madwar il-planċier jisimgħu l-programm, xi nies oħrajn kienu mal-ħajt tal-każin in-naħa l-oħra tat-triq, imgeddsin minħabba l-kesħa li kienet qiegħda tagħmel. **Donnhom li ftit kellhom fuqhom entużjażmu** għall- mużika f'dak iż-żmien; jew li kellhom ħaj... lejn xi attività minħabba t-tensjoni tal-gwerra fuq kulħadd, l-aktar dawk li kellhom xi nies jew qraba fuq il-baħar, fejn kien qiegħed isir l-eħrex taqbid tal-gwerra. Erba' xhur biss kienu għaddew minn mindu bdiet il-gwerra kontra l-Ġermanja, u Malta wkoll, bħall-bqija tal-Imperu Brittaniku, li kienet parti minnu, konna ninsabu fi gwerra kontra għadu qalil u aħrax. **Imma l-gwerra kienet għadha mbiegħda minn xtutna bil-qilla u l-furja kollha tagħha li kellna nsofru wara.** Dik il-ħabta l-gwerra kienet qiegħda ssir fuq il-fronti ta' Franza, u fuq l-ibħra.

Il-moral kien għoli **minħabba r-rebħiet li kienet qiegħda tagħmel il-qawwa navali Ngliża.** Dik il-ħabta l-gwerra kienet ta' kultant tissejjaħ 'phoney war' (gwerra taparsi); imma xorta waħda kienet qiegħda tinħass weġgħa fost il-poplu minħabba li xi familji Sengleani kienu bil-viżtu għal xi baħrin, li wħud minnhom kienu għerqu fuq ir-**" Royal Oak ". Kienu mietu baħrin maltin, fuq frejgati tar-Royal Navy fosthom għadd ġmielu ta' wlied l-Isla.** Kienet għadha kif saret il-Battalja tax-Xmara Plata, qrib l-Arġentina, fejn in-Navy Ngliża, wara li kienet tat xebgħa lill-Pocket Battleship Ġermaniż "Graf Spee", dan ġie mgħarraq mill-baħrin tiegħu stess. **Fost il-vittmi tal-"Graf Spee" kien hemm vapur Ingliż l-Ashlea, li fuqu kien hemm K. Mangion, mastrudaxxa baħri mill- Isla,** li wara li salva mill-għarqa, waqa' priġunier tal-gwerra, u ttieħed lejn il-Ġermanja. **Kien hemm ħafna baħrin mill-Isla jservu fir-Royal Navy, u jbaħħru fuq vapuri oħra, u għalhekk ġo beltna kien hawn tħassib u biża' dwar il-ħajja ta' dawn in-nies. Fit-Tarzna, li minn dejjem ipprovdiet il-ħobża ta' kuljum għal ħafna familji Sengleani, l-attività fiha kienet kulma tmur tiżdied, u beda wkoll ix-xogħol ta' bil-lejl,** għalkemm ftit xhur qabel l-Ammiraljat kien ġarr il-**"Head Quarters"** tal-flotta minn Malta u ħadha f'Lixandra, fejn kienu marru ħafna ħaddiema, fosthom Sengleani, sabiex jaħdmu fit-tarzna ta' dik il-belt fl-Eġittu.

Kif naraw mill-avviż, qabel spiċċa l-programm tal-Banda, bħas-soltu bil-**"God**

Save the King", indaqq qablu l-Innu Nazzjonali Franċiż **"La Marseilles"**, bil-briju kollu rivoluzzjonarju u republikan, u ingħata wkoll ċapċip mill-folla miġbura. U jien, b'kurżità ta' tifel li kont, staqsejt lil wieħed raġel ħdejja, 'il għaliex kien indaqq dak l-innu, u dak ir-raġel pront pront weġibni li l-Innu Franċiż indaqq minħabba li Franza kienet pajjiż alleat tagħna fil-gwerra, u għalhekk b'rispett lejn dak il-pajjiż indaqq l-Innu tagħhom ma' tagħna. Dak iż-żmien konna kultant naraw xi biċċa tal-gwerra tal-Marina Franċiża dieħla ġol-port tagħna u għalekk kien tassew xieraq u f'waqtu li dik il-lejla ndaqq l-Innu Franċiż **mill-Banda Sengleana "Queen's Own"**, li kienet taħt id-direzzjoni tas-**Surmast Anton Muscat Azzopardi.** Malli spiċċa l-programm, ħafna min-nies bewġu bil-kwiet il-kwiet lejn id-dar, u f'qasir żmien ukoll inħatt il-planċier. Qabel tlaqt lejn id-dar, n iftakar li kont ittawwalt ftit mil-bieb tal-Każin ħalli forsi nilmaħ hemm lil nannuwi Kola, li kultant kien ikun fis-sala tal-intrata; kienet tkun mimlija soċji, jilagħbu l-karti, qalb foga taqsam ta' duħħan ta' tipjip.

L-Isla fl-ewwel xhur tal-Gwerra

Bdiet taħkem bil-mod il-mod fil-pajjiż kollu l-atmosfera tal-gwerra. Il-**"curfew" beda jiġi nfurzat u beda jseħħ fis-6 ta' Ottubru ta' dik is-sena;** kien bejn l-10.00 ta' bil-lejl u l-4.30 a.m. skond Regolament Nru: 68/1939. Ħadd ma kien jista' joħroġ barra minn daru bejn dawk il-ħinijiet, jekk ma' jkunx fis-Servizz jew fil-Pulizija, jew b'xi uniformi. Din kienet ordinanza tas-27 ta' Settembru 1939, iffirmata mil-Logutenent Gvernatur J.A. Hunter. Il-"blackout", bejn il-jiem tal-24 u l-25 ta' Diċembru tal-1939, b'ordni speċjali għal dakinhar minħabba l-festa tal-Milied, kien jibda fis-1.30a.m., u jibqa' sa tlugħ ix-xemx. Inżul ix-xemx kien fl-4.50p.m. u tlugħ ix-xemx kien f'xi 6.50a.m. L-għada tal-programm tal-banda li fuqu qegħdin nitkellmu, nzerta l-Milied, **għalhekk l-awtoritajiet kienu b'ordni speċjali taffew ftit mill-ħinijiet tal-"blackout" għall-pubbliku.** Waqt il-"blackout" ma' kenux jinxtegħlu dwal fit-toroq, waqt li fid-djar baqa' strett ħafna u ma' kienx permess li jidhru dwal bejn il-ħinijiet ordnati bl-ordinanzi maħruġin mill-Gvern. Dan kien infurzat mill-militar bir-reqqa u l-qawwa kollha. It-twieqi jinżammu magħluqa u ssiġillati sabiex minnhom ma' jkunx jidher dawl.

Fl-Isla bdew isiru tħejjijiet sabiex jinfetħu għall-pubbliku xeltrijiet fil-blat u kennijiet taħt l-art fejn kienu diġà jeżistu. Kienu wkoll bdew jitħaffru kennijiet bil-bokok fit-toroq għal li jista' jinqala'. U tassew dan kien seħħ, meta sitt xhur wara, fl-**10 ta' Ġunju tal-1940,** l-Italja daħlet fil-gwerra kontrina u bdew il-bumbardamenti fuqna bl-ajruplani tagħhom: **Fit-22 ta' l-istess xahar, Franza ċediet.** Ħafna familji ngliżi kienu diġa telqu lura lejn pajjiżhom, għax bdew iħossu li Malta ma baqgħetx daqstant żgura f'pożizzjoni bħala fortizza qrib daqsekk tal-Italja. Fl-Isla kienu joqogħdu ħafna familji ngliżi.

Bdew jitqegħdu wkoll fl-Isla, **f'postijiet strateġiċi, kanuni ta' kontra l-ajruplani.** Kanun Bofors ittella' fuq is-Sur ta' San Mikiel, taħt l-arloġġ tat-Tarzna, kanun Bofors ieħor tqiegħed fuq is-sur tal-Maċina; kanun Bofors ieħor tqiegħed fuq is-sur imsejjaħ "il-ġdid", qrib il-Ponta u jħares lejn Kordin, u kanun Pom-Pom ta' erba' kanen intrama' fil-ġnien tal-Gardjola tal-Ponta, u kien iħares lejn il-bokka tal-port. Inħattet ukoll il-Gardjola storika biex ma' ttellifx il-mira tal-kanun. Fuq dawn

il-kanuni kien hemm stakkamenti ta' suldati voluntieri tad-Dockyard Defence Battery, li kienu ħaddiema tat-Tarzna.

Bdew restrizzjonijiet fuq oġġetti tal-ikel u beda jsir kontroll kemm fuqhom kif ukoll fuq il-prezzijiet tagħhom. Ħarġu ordnijiet mill-Gvern fuq kontroll tal-importazzjoni u esportazzjoni, permezz tal-**"Emergency Powers Act," tat-2 ta' Ottubru, 1939;** u kien hemm ukoll xi sidien ta' ħwienet ġo l-Isla li weħlu multi fuq abbużi ta' prezzijiet. Sa' tmiem Settembru li għadda kienu diġà twaqqfu, u ġew organizzati l-**"Passive Defence Reserve"**, u bdew jingħataw lezzjonijiet ta' l-ewwel għajnuna, (First Aid) f'każ ta' korrimenti bil-gwerra.

Il-"Curfew" u l-Programm tal-Banda

Kif nistgħu nosservaw li għalkemm il-"curfew" kien jibda' fl-10.00 p.m. il-programm tal-banda li sar lejlet il-Milied kien spiċċa mill-aktar fis. **Niftakar li kien sar ħafna tgergir min-nies** għax billi l-programm kien għall-okkazzjoni tal-Milied, **kien spiċċa wisq qabel beda' l-"curfew"!** It-tgergir ma' kienx sar fl-Isla biss u permezz ta' ċirkolari, il-Gvern spjega li kulma kien sar, kien għall-ġid u għall-ħarsien tal-pubbliku. Infatti wara l-Milied, b'ordni tas-**26 ta' Diċembru,** il-Gvern ordna sabiex banda ta' belt jew raħal tispiċċa l-programm tagħha fil-pubbliku qabel il-5.00 p.m. Dik il-ħabta l-"curfew" kien jibda' fl-10.00p.m. waqt li l-"blackout" kien jibda' jseħħ f'nofs-il-lejl.

La Marseilles u Franza Ħielsa

B'rabta ma' dan il-programm u d-daqq tal-Innu Franċiż **"La Marseilles"** mill-Banda Sengleana "Queen's Own" ftit xhur wara kien ġara inċident importanti għall-istorja, u dan seħħ fit-Tarzna stess, sewwa sew wara l-Isla. **Fis-26 ta' Ġunju tal-1940,** l-ewwel biċċa tal-gwerra ta' "Franza Ħielsa", **is-sottomarin Narval**, taħt il-kmand tal-Kaptan **Francois Drogou**, daħal il Port il-Kbir sabiex ikompli l-gwerra ta' **"Franza Ħielsa".** Sorġa mal-moll is-**"Somerset Wharf", taħt is-sur ta' l-Isla,** li hu meqjus fil-limiti tal-Parroċċa ta' beltna. Is-sottomarin kien l-ewwel biċċa tal-gwerra tal-Qawwa Navali Franċiża li sfida ċ-ċediment ta' Franza; il-Kaptan Drogou kien irrifjuta li joqgħod għall-kundizzjonijiet ta' ċediment tal-gvern tiegħu lill-Ġermaniżi, u hawnhekk, wara l-Isla tella' l-bandiera ta' Franza Ħielsa li baqgħet tiġġieled sar-rebħa.

Il-Programm tal-Banda "Queen's Own" li kien sar fl-24 ta' Diċembru 1939 kien wieħed minn tal-aħħar li sar minnha qabel il-Każin safa' mġarraf bil-bombi tal-għadu f'April tal-1942, li fih kien intilef kollox, l-arkivju tal-Każin, strumenti, apparat, u wisq u wisq affarijiet ta' preġju, kemm għall-istorja tal-mużika f'Malta, kif ukoll għall-istorja ta' l-Isla.

Referenzi:

Leħen is Seuua, 1939: Il-Berka, 1939: The Times of Malta, 1939:The Times, 1990: Exhibition: Alliance Francaise de Malte: Mużew tal-Gwerra.

Dak li jidher immarkat bi vleġġa huma l-fdalijiet tal-każin wara wieħed mill-attakki tal-għadu
(Ritratt bil-kortesija ta' Charles B. Grech)

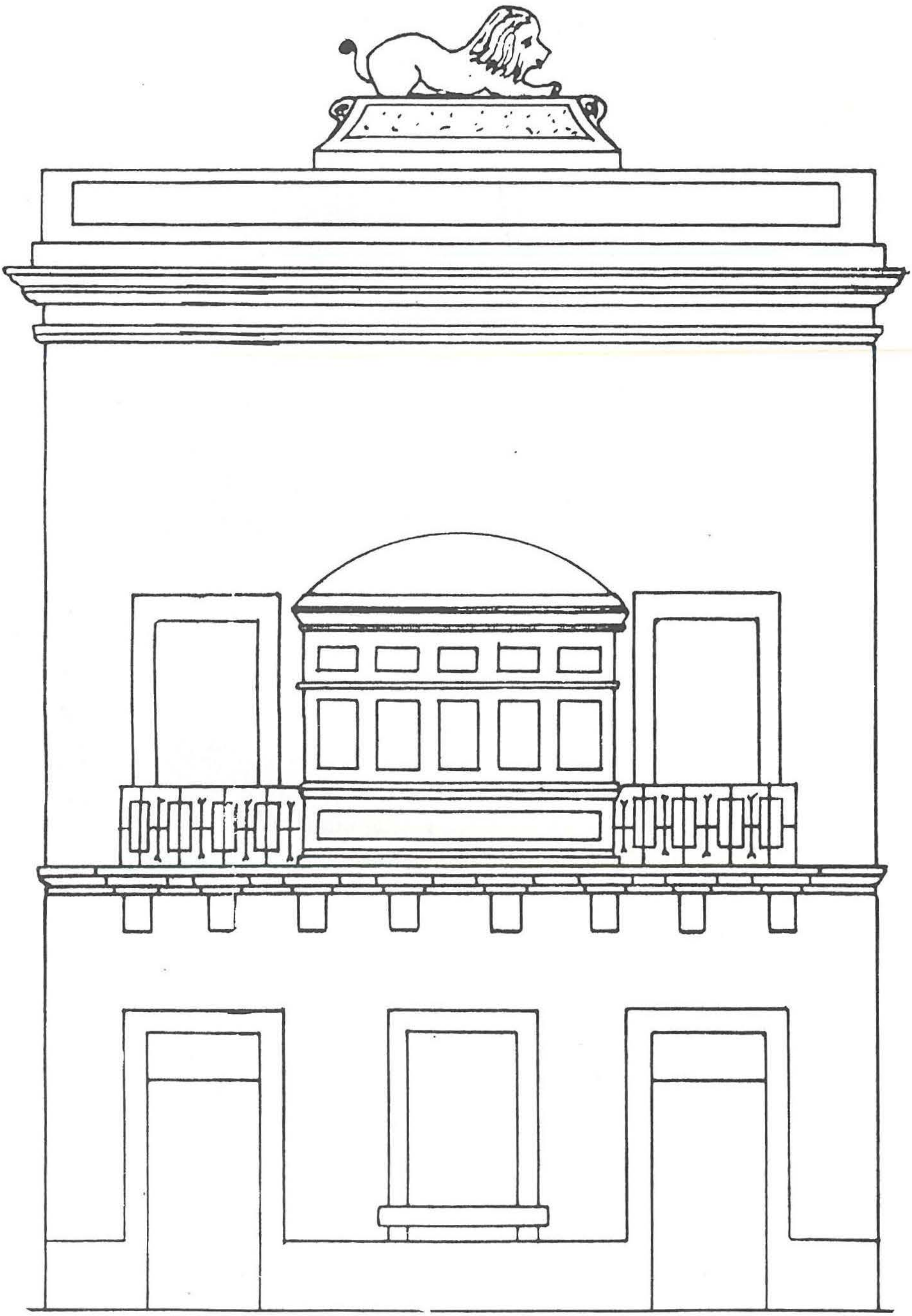

Il-faċċata tal-każin kif kienet qabel il-gwerra

Il-faċċata tal-każin kif reġgħet inbniet wara t-tiġrif tal-gwerra